

Batılılık Doğululuğun karşısında bir seçenek değil, Dünyalılığı inkardır.

Sınıf çözümlemesi yalnızca Batı'da mı geçerli? Öyleyse, sınıf çözümlemesine dayalı devrimler neden Batılılaşmamış olanlarda başarıya ulaşır Batılılaştıkça sönükleşiyor? Bu konudaki kafa karışıklığına, 1853'te Karl Marx'ın adıyla yayınlanmış olan ancak kendisinin yazıp yazmadığını bilemediğimiz bir makalede de rastladım:

“Türkleri, Türkiye'nin yönetici sınıfı olarak görmek güçtür; çünkü, Türkiye'de çeşitli toplumsal sınıfların aralarındaki ilişkiler, çeşitli ırkların arasındaki ilişkilerden daha az karışık değildir. Türk, şartlara ve bulunduğu yere göre; işçi, ekici, küçük çiftçi, esnaf, derebeylik (feodalite) düzeninin en alt ve en barbar döneminde bulunan feodal toprak sahibi, memur ya da askerdir. Ama bütün bu toplumsal durumlarda, Türk, imtiyazlı bir dinin ve milletin mensubudur; silâh taşımak hakkına yalnız o sahiptir; en yüksek mevkideki Hıristiyan, en aşağı dereceden bir Müslümanla karşılaşırsa, ona boyun eğmek zorundadır. Bosna-Hersek'te, Slav menşeli asilzadeler İslâm dinini kabul etmişler ama halk Hıristiyan olarak kalmıştır. Bundan dolayı, Bosna-Hersek bölgesinde, hâkim sınıf ve hâkim din birbirine karışmıştır; ayrıca, Bosnalı Müslümanlar, Türk asıllı Müslümanlarla aynı haklara sahip olmuştur.”¹

Sınıf çözümlemesinde kafa karıştıran diğer bir konu da burjuvalıktır. Bir yanda egemen (yöneten, hakim) sınıf diğer yanda çalışan (yönetilen) sınıf varken, burjuvazinin buradaki yeri nedir? O bir sınıf değil midir? Bu burjuvazi, burjuva devrimiyle on sekizinci yüzyılda Avrupa'da mı ortaya çıktı? Daha önce yok muydu? Örneğin, Mevlana Celaleddin'in şu yazdıklarını burjuva olarak nitelendirmeyecek miyiz?

“Ey dostlar! Gönül, güven yurdudur. orada pınarlar, gül bahçesi içinde gül bahçesi vardır.

Ey yürüyen! Kalbine yönel ve yürü; orada ağaçlar ve akan pınarlar vardır.

Köye gitme; köy adamı ahmak yapar; akli nursuz ve cansız yapar.

Ey seçkin kişi! Peygamberin sözünü dinle: -Köyde yerleşmek, aklın mezarıdır.

Kim bir gün ve gece köyde kalsa, bir aya kadar aklı tamam olmaz.

Bir aya kadar ahmaklık onunla birliktedir. Köy otundan bunlardan başka ne biçilir.

Köyde bir ay kalan kişide bir zaman cahillik ve körlük olur.

Köy nedir? Ermemiş, taklide ve delile tutunmuş şeyh.

Bu duygular, küllî akıl şehri önünde değirmende gözü bağlı eşekler gibidir.”²

Ya 1342’de Bizans İmparatorluğundan bağımsızlığını ilan eden ve beş yıl süreyle kent konsülüyle yönetilen Selanik’teki Zelotlara ne demeli?³ Yoksa uzun ömürlü olmamışsa da on dördüncü yüzyılda resmen bir burjuva devrimi mi söz konusudur?

İnsan topluluklarının gelişimine bakıldığında, nüfus sürekli artıyor ve kentleşme sürekli yoğunlaşıp yaygınlaşıyor. Kimi kez bu nüfus artışı ve kentleşme eğiliminde olağanüstü hızlanma yaşansa da zamanla bunlar bir balon gibi sönüp olağan nüfus artışı ve kentleşme meyline geri dönüyor. Bu duruma Türkiye’den diğer bir sürü örneğin arasından seçtiğim şu iki örnek verilebilir: Örneklerden biri oluşum tarihi günümüzden yaklaşık 9000 yıl öncesine kadar giden Çatal Höyük’ün sonradan boşalıp çiftliklere dönüşmesi,⁴ diğeri Roma Döneminde artmış olan nüfusun sonradan eski haline dönmesidir.⁵ Bu örnekleri derlediğim kitap, ayrıca bir bütün olarak Dünya nüfusunun düzenli olarak arttığını gösteriyor; İÖ 8000 → 5.3, İÖ 4000→86.5, İÖ 40 → 133, İS 1650 → 545, İS 1750 → 728, İS 1800 → 906, İS 1900 → 1608 ve İS 1960 → 2995.⁶ Kısacası Dünya nüfusu düzenli olarak artıyor ve insanlar giderek artan oranlarda kentlileşiyor. Bu kalabalıklaşma kimi dönemler abartılı olarak artıyor, bu abartılı dönemler sonlanınca fazla kalabalıklaşmanın abartılı kısmı çalkalanmış ayranın köpüğü gibi sönüyor.

Anakronik abartılı kalabalıklaşmaya ne neden olur? Çatal Höyük durumunda obsidyen işleme sanayinde tekel olunması ve bölgenin bu ürünlere dayalı dünya çapında bir ticaretin merkezi haline gelmesi belirleyici olmuş gibi görünüyor; dolayısıyla bu sanayi ve ticarete dayanan nüfus yoğunlaşması, sanayinin ve ticaretin ana malzemesinin kaynağının tükenmesi üzerine seyrelip ortadan kalkmış. Tükenecek kaynaklara dayalı olarak gerçekleşip ortadan kalkan bu tür abartılara her çağ için ve Dünya’nın her yerinde örnekler bulunur. Ancak

sonradan tükenen doğal kaynaklara dayalı sanayilerin gelişmesi tezi, Roma İmparatorluğu'nun tüm emperyalist yayılma alanında olduğu üzere Anadolu'da da rastlanan, sonradan sönmüş abartılı kalabalıklaşmayı açıklamaz. Anlaşıldığı kadarıyla anakroniklik, emperyalist yayılmayla bağlantılıdır.

Dünya'ya bir bütün olarak bakıldığında, hızıyla ve evrim biçimiyle normal bir kalabalıklaşma eğilimi var. Bu eğilimden bölgesel olarak, doğal kaynaklara dayalı olarak sapmalar oluyor. Ancak doğal kabul edilecek bu tür anomalilerden farklı bir zaman şaşması olarak nitelenebilecek emperyalist yayılmaya bağlı anakronikliklere de rastlanıyor. Bu anakroniklikler diğer anomalilerden farklı olarak, var oldukları zamanı deforme etmekle kalmıyor, bir yandan kalıcı etkilere de yol açarken, diğer yandan kendini için için saklayıp yeniden baş göstermek için uygun koşulları kolluyor gibi.

Marx'ın Zur Kritik der Politischen Ökonomie'nin girişinde sözünü ettiği kölecilik, feodalite ve modern burjuva toplumu, zamanın normal akışına değin evreler olmaktan çok, abartıların yaşandığı üç anakroniklikle ilgili gibidir: Roma İmparatorluğu'nun emperyalist yayılması, Haçlı seferleriyle emperyalist yayılma girişimi ve yakın zamanlardaki Avrupa'dan kaynaklanan emperyalist yayılma.⁷ Kölecilik olarak görülebilecek diğer bir evreyse Makedon İskender'in liderliğindeki emperyalist saldırıya karşılık gelir; ancak bu evreden sonra feodalizme geçilmemiş ya da geçilmişse bile sonradan köleciliğe geri dönmüştür. Bu anakroniklikler etkin oldukça ortaya çıkan bir özellik, insanların aydınlanmaya duydukları gereksinimin artmasıdır; aydınlanma gereksinimi asıl karanlıkta duyulur ve ortalık karardıkça artar. Bu anakronikliklerin etkin oldukları dönemler karanlık çağlar olarak nitelenebilir.

İnsanlar mevcut olanakları doğrudan kullanmanın yanı sıra, sonradan kullanılabilir olanakları da oluşturabilirler, birikim yapabilirler. İnsanların kullanabilecekleri olanaklar bir yandan doğada bulunurken, diğer yandan birikimle oluşturulur. Birikimin haiz olunan doğal, zihni ve toplumsal olanaklarla normal kabul edilebilecek bir hızı ve biçimi olduğu düşünülürse, normal birikime dayalı gelişme "çağdaş" olarak nitelenebilir. Bu normal

birikim sürecinin dışına çıkılarak abartılı gelişme doğal olanakları israf eder, zihni olanakları tahrip eder ve toplumsal olanakları gayri insanileştirerek sürdürülebilir ve sürdürüğü süre zarfında olağanüstü gelişme izlenimi verse de uzun dönemli bir perspektifle bakıldığında ilerideki olası gelişme olanaklarını imha ettiği için insanları uzun dönemde olası normal gelişmenin gerisine düşürmesi yüksek olasılıktır.

Birikimin sömürüye alet edilmesi, birikimin sermaye olarak görülmesinin sağlanması ve sömürünün kâr olarak meşrulaştırılması yoluylaadır. Birikimin zihinlerde sermayeleşmesi, yalnızca akılla olmaz; bir yandan insan ruhunun irrasyonel bileşenlerine dayalı olarak otorite duygusunun kurulmasına, diğer yandan da tercihen doğal zorunlulukmuşcasına meşrulaşmış olan doğrudan zorlamanın potansiyel olarak bulunmasına ve gerektiğinde fiilen kullanılmasına bağlıdır. Bunlar çağdaş olarak geliştiklerinde zihinleri pek kurcalamazlar. Gelişim bilimsel gelişimle olur; ancak bilimsel gelişim aynı zamanda sömürünün doğal olmadığını da giderek daha açık biçimde gösterir. Buna karşı çağdaş eğilim, bilimsel olanı zihinlerde gizemle giydirmektir; gizemle giydirilmemiş, çıplak zihinler lanetlenir ve bulaşıcı olması engellenir. Böylece hayalle gerçeğin karıştırılması, bilimsel olanların içine tutarsızlıkların ve yalanların sokulmasını gereksiz kılar. Dünyanın küçük bir bölgesine, zamanın küçük bir anına karşılık gelmesine karşın o küçük bölgeyi fiilen tüm dünya, o küçük anı fiilen tüm zaman kılmaya çabalayan anakroniklik ise, dünyaya hükmedeni gizemi kaldırarak zor durumda bırakıp işine başlar. Ancak geçici olarak emperyalist yayılmanın yolunu açacakmış gibi görünen bu girişim, aslen kalıcı bir Dünya devriminin yolunu açar. Kendini boşa çıkaracak ve normale dönmek anlamına gelecek gizem yani hayalle gerçeğin karıştırılması bir işine yaramayacağından, buna karşı anakronikliğin tek çözümü, yalanın toplumsal olarak hakikat kılınmasına yani bilimin saptırılmasına, yalanla gerçeğin karıştırılmasına yönelmektir.

Sermaye çağdaş olarak ancak gizemle yürürken, anakronik müdahale dönemlerinde, karanlık çağlarda yalanla yürütülür. Gizem doğruyu inkar değildir, onu gözden ırak tutmaktır; gerektiğe insan onunla doğrudan karşılaşır ve gerçek hayali, doğru gizemi yanlışlamaz; üstelik insan zihni yalnızca ussallık değildir, gizemin insan zihninde her an yeri

vardır. Çağdaş sermaye birikimi doğruyla karşılaştığında çökmez. Halbuki yalan doğrunun tersidir; ikisi birlikte olamaz. Anakronik sermaye birikimi, ancak yalan kadar sürdürülebilirdir; eninde sonunda çöker.

Anakronik akıl, diğer zihniyetleri dışlarken, çağdaş akıl kendinden farklı zihniyetlere dayalıdır. Anakronik akıl çağdaş akılları dışlarken, çağdaş akıl anakronik akılları tanır ve ona dayanır. Anakronik akıl ile çağdaş aklın ilişkisi ikisine farklı yansır. Anakronik akla göre bir karşıtlık varmış gibiyken, çağdaş akıl anakronik akıl ile kendi arasında bir karşıtlık görmez. Anakronik akıl sürekli çatışmaya meyilliyken, çağdaş akıl onunla birlikte çalışıp birlikte yaşamaya eğilimlidir. Akıl çatışmaya yol açtığı anda anakroniktir, birlikte yaşamaya yol açtığı anda çağdaştır. Çatışmanın mı, birlikte yaşamamanın mı baskın olacağını, anakronik akılların emrindeki zorlama gücü belirler.

On dokuz ve yirminci yüzyıl boyunca, çatışma baskın olmuş; Dünya yeni bir karanlık çağ yaşamıştır. Ancak bu karanlık çağın sonuna gelmiş bulunuyoruz. "Postmodernite" diye adlandırılan yalanın hayal kılınması çabası karanlık çağın sonudur; zira hayalin de bir gerçekliği vardır, yalandan hayal bile olmaz. Bu son karanlık çağın öncekilerden ciddi farkları vardır. Bu farklardan en önemlisi, karanlık dönem boyunca gelişen aydınlanma çabaları, sermaye olarak sömürüye alet olmayacak bir birikimin mümkün olduğunu göstermiştir. "Postmodernite" saçmalıklarının hedeflerinden biri de zaten açık biçimde ortaya çıkmış olan bu gerçeğin örtbas edilmesidir; beyhude bir çabadır çünkü bundan sonra yalanla örtbas etme mümkün değildir, gizemle gözden ırak tutma tek geçerli yoldur.

Neredeyse her türlü sermaye birikiminin sermayenin ilksel birikimi görüntüsü verdiği anakronik sermayeleşmenin baskın olduğu dönemlerdeki aydınlanma çabaları, bu dönemde abartılı olarak ortaya çıkan şeylerin gözlemlerine dayalı kavramlaştırma yaparken genel niteliklere dayanmak yerine anakronikliğe özgü spesifik biçimlere saplanıp kalma ve zaman içinde kopuk kopuk ortaya çıkan anakroniklikleri bir süreklilik olarak görüp bunlara dayalı bir tarih görüşü geliştirme yoluyla anakronikliği çağdaşlık olarak düşünme sorunlarını taşır. Örneğin, on dokuzuncu yüzyılda İngiltere'de gözlenen koşulların sermayeci toplumun asıl

görüntüsü olduğunu düşünürsek yirminci yüzyılın ortalarına doğru sermayeciliğin bittiğine karar verebiliriz. Halbuki, bu anakronikliğe saplanıp kalmışlıktan kendimizi kurtarırsak, beş altı bin yıl önce Sümer’de ya da iki bin yıl önce İpek Yolu’nun üzerinde ve uçlarında sermayenin nasıl işlediğini, ve sermayenin işleyişinin şimdikinden farksız olduğunu görebiliriz. Buna benzer olarak, on sekizinci yüzyılda Fransa’da gözlemlenenin burjuvazinin asıl görüntüsü olduğunu düşündüğümüzde, kendini kentsel toplumla anlamlandıranların burjuva davranışlarını göremez oluruz. Burjuvalık konusunda yine Mesnevi’den bir başka örnek seçersek:

“Tahta oturduklarında padişahların elleri kılıçlı dehşetli adamları bulunur.

Sopa, mızrak ve kılıçları vardır; heybetlerinden aslanlar titrer.

Çavuşların seslerinden ve sopaların korkusundan canlar gevşer.

Bu sesler, geçmekte olan özel ve halktan kişileri padişahıtan haberdar etmek içindir.

Bu haşmet, halkın, başlarına kibir külahı koymamaları içindir.

Böylece onların ben ve bizleri kırılır; bencil nefis, fitne ve kötülük yapmaz.

Şehir, padişahın ceza olarak darbesi ve yakalaması olduğu için güvendedir.”⁸

Mevlana’dan yapılan bu alıntıda, kentsel toplumun ya da burjuva toplumunun zora dayalı olduğu açıkça saptanırken, bu durum gizemli bir havayla aklın diğer kısımlarından yalıtılıp bütünsel bir değerlendirmenin önü kesilir. Ancak Fransız burjuvalığındaysa, kentsel toplum zora dayalı olması gerekmezmiş gibi sunulur ve kentsel toplumun varlığını sürdürmek için zorunlu olan zor ise zorunlu olmamakla birlikte pratikte işleri kolaylaştıran geçici önlemler olarak görülüp uygulanır. Yalnız ikincisini (yani Fransız burjuvalarınıninkini) burjuva zihniyet olarak almak, aslında Mevlana’nın sergilediği zihniyetin, gerek motivasyon, gerek sonuçları bakımından Fransız burjuvalarınıninkinden anlamlı bir farklılık arz etmediğini görmeyi engeller.

Yaygın köleci ve feodal toplum tasarımlarında, kimin kimi sömürdüğü, kimin çalışıp kimin iradesini gerçekleştirdiği açık gibidir. Efendi ya da bey emreder, köle ya da serf çalışır. Bunlara benzer biçimde tasarlanan sermayeci toplumda, işveren efendi ya da bey gibidir,

çalışanı köle ya da serf gibidir; işveren sahip olduğu bir üretim biriminde insanları çalıştırır ve her işveren başkalarından bağımsız olarak doğrudan kendi çalıştırdıklarını sömürür. Bu köleci ve feodal toplum tasarımlarına üç aşağı beş yukarı uyan durumlar kim bilir belki de yaşanmıştır. Ancak böyle bir sermayeci toplum olamaz. İşveren ve çalıştırdıkları arasındaki ilişkiler doğrudan değildir, piyasa aracılığıyla ve piyasa piyasa gücü bulunmayan işverenin kârını kuramsal olarak sıfırlar; pratikte işverenin geliri sıradan bir çalışanın gelirinin üzerine ancak geçici olarak çıkar. Fazla değer piyasalar üzerinden üretim sürecinde ne çalışan ne de mülkiyet sahibi olarak bulunmayanlar tarafından soğurulabilir. Köleci düzen tasarımında görevi efendinin iradesini kölelere aktarmak olan köle başları, ne çalışır ne de iradelerini gerçekleştirir; aslen köle sınıfına dahil olmalarına karşın bir ara sınıf olarak mütala edilebilir. Her halükarda efendi, köle başı ve köleler arasındaki ilişkide herkes birbirine doğrudan bağlıdır. Burjuvalığın sermayeci ilişkiler bakımından işlevi, kölecilik bakımından köle başının işlevine benzer. Ancak hangi sermayedarın, hangi burjuva aracılığıyla hangi çalışanı sömürdüğü belirsizdir; giderek burjuvaların köle başları gibi bir sınıf olarak ayrılmış olması da gerekmez; herhangi bir çalışan burjuva bir davranışta bulunup hem kendisinin hem diğer çalışanların sömürülmesine aracılık edebilir.

Çalışan sınıftan olmalarına karşın kendini diğer çalışanlardan farklı gören bazı kimseler burjuvalar olarak diğer çalışanlara hükmedermiş gibi bir görüntü verebilir. Bu hükmediş, köle başının ne kadar iradesi varsa o kadar iradeye karşılık gelir. Ancak şu da var ki, abartılı anakronik gelişmenin yaşandığı dönemlerde boynuz kulağı geçebilir; sahip oldukları büyük sermayeyle toplumun nasıl gelişeceği konusunda irade kazanmış olan sermayedarların toplum üzerindeki kontrolü zayıflayabilir. Bu gibi durumlarda, çalışan sınıftan bir grup, burjuvazi olarak kendini çalışan sınıftan koparıp mevcut egemenleri ezerek yeni bir egemen sınıf oluşturmaya yönelebilir. Pratikte faşizme karşılık gelen bu kalkışma sürecinde burjuvaziyi çalışan sınıftan ayrı bir sınıf olarak değerlendirmek yanıltıcıdır; ya kalkışma başarısızlıkla sonuçlanacaktır (ki neredeyse istisnasız böyle olur) ve çalışan sınıftan hiç ayrılamayacaklardır ya da her nasılsa başarılı olup (ki bu pek görülmüş değildir) artık ayrı bir sınıf değil egemen sınıfın bir parçası olacaklardır. Faşizm, egemen sınıfın zafiyet yaşadığı

devrimci dönemlerde çalışan sınıfı parçalayıp bir bütün olarak ayaklanmasının önünü alarak egemen sınıfa hizmet eder.

Yirmi birinci yüzyılın başında, emperyalist yayılmacıların zorlama gücünün Dünya'nın çağdaş gelişimi tarafından dengelendiğini söyleyebiliriz; ki bu, yaşadığımız karanlık çağın sonunun geldiğini söylemektir. Perşembenin geleceği çarşambadan belli olur. Anakronik akıl, çeyrek asır öncesinden kendi sonunun geldiğini fark edip, bir yandan sonrasının "postmodernite" olarak simülasyonlarını yapmaya başlarken, diğer yandan bu simülasyonlardan çıkarsadıklarına dayalı olarak karanlık çağın sonlanmasının önünü alınmaya çalıştı; nihayet, çeşit çeşit projelerle anakronik karanlık çağı anakronik karanlık çağdan sonra da sürdürme çabaları başladı. Yirmi birinci yüzyılın ilk on yılı, karanlık çağı sürdürmenin ancak zorla olacağı, ancak anakronik akla dayalı işleyen iktidar odaklarında böyle bir gücün bulunmadığını gösterdi.

"Yazılı tarih" terimi yersiz tekrar içerir. «Tarih» sözcüğü Türkçeye etimolojik olarak Arapçadan geçmiştir ve günlük kullanımında geçmişin gerçekliğine gönderme yapar. Halbuki kavram olarak «tarih» Türkçeye Avrupa dillerinden geçmiştir. Bu dillerdeki tarih etimolojik olarak «öykü» sözcüğünden türemiştir. Konusu geçmişin gerçekliği değil, öyküsüdür. Geçmişte yazılanlar, belgeler bir öykü olarak alınır. Bunlar gerçekten yaşanmış olan olayların yanı sıra, bu belgeleri oluşturanların zihinlerinin sınırlılıklarına ve çarpıtmalarına dayanır. Tarih yazılı belgelere dayalı olarak kurulur; yazılı dönem öncesi tarihin konusu değildir; yazılı dönem dışı tarih dışıdır. Yazı kentlerle başlar ve kentlerle sürer. Yazılı dönem medeniyet dönemidir. Tarih medeniyetin tarihidir; medeniyet dışı olan aynı zamanda tarih dışıdır da. Medeniyet sınıflı toplumlara karşılık gelir. Tarih sınıf çatışmasının olduğu dönemlere ilişkindir.

Karanlık çağın sonu görüldüğünde, anakronik aklın reflekslerinden biri de tarihin sonunun geldiği fikrini ortaya atmaktır; tarihle birlikte sonu geldiği sanılan yazı değildir, sınıflardır. Genel niteliklere değil, anakronikliklerdeki özel biçimlere dayalı kavramlaştırmalarla sınıflar, anakronikliğin ortadan kalkmasıyla ortadan kalkmış gibi olur. Sınıflar ortadan

kalktığına göre hiçbir şey artık tarihsel olarak yani sınıf çatışmasıyla belirlenmeyecektir. Halbuki biten karanlık çağdır; kuşkusuz, anakronik abartılar zamanla elenecektir, ancak anakronik akıl tarafından kavranılamasa bile sınıf çatışması çağdaş koşullarda da sürüp gidecektir. Karanlık dönemden çıkarken, anakronik aklın tarihin bitişi fikrine benzer bir diğer refleksi de, İngilizce’de “wishful thinking” denilen arzu edileni gerçekmiş gibi düşünmeyle, sınıf çatışmasının bittiğini ima eder biçimde ve tek bir medeniyetin olduğu unutulurak bundan sonra medeniyetlerin çatışacağı fikridir. Çatışma anakroniktir; çağdaş olan birlikte var olmaktır. Medeniyetler çatışması denilen de, dinler çatışmasıdır. Halbuki karanlık çağın sonlanmasıyla birlikte, dinler kaçınılmaz olarak çağdaşlaşırlar, çağdaşlaşamayanlar sönükleşip bir kenara çekilirlerdir.

Velhasıl çağ karanlık olsa da olmasa da, sınıflar varlığını sürdürüyor ve kurallılıklara dayanan bir tarihten söz ediyorsak, o ancak sınıf savaşmaları tarihidir. Karanlık çağın bitmesiyle birlikte, sermayedar sınıfın çalışan sınıfın zenginleşen kesimlerinin birikimlerini apartmasına yarayan ve bizzat sermayedar sınıfın güdümüyle ortaya çıkan sermayeci krizlerin seyrelmesi ve abartılılıklarının törpülenmesi beklenebilir. Sermaye, içinde değer artmasının hakikilik kazandığı sermayeci ilişkilere karşılık gelir; ancak bu sermayeci ilişkiler kendilerini sönümler ve sermayeyi sermaye yapan kâr sıfırlanmaya meyleder ki bu sermayenin krizidir. Sermayenin krizi süreklidir, yoğunlaşmasıyla alt üst olma dönemine girilir. Karanlık çağın bitmesiyle birlikte gelişmeler artık anakronik abartılara yol açmasa da sermayeci burjuva toplumu, egemen sermayedar sınıfıyla çalışan sınıf arasındaki sınıf çatışması ve sermayenin krizi sürer.

Karanlık çağdan çıktıktan sonra neler olabileceğini konusunda geçmiş tecrübelerle bakarak fikir yürütebiliriz. Dokuzuncu yüzyılda Çin’de kağıt para ortaya çıkmış ve sonrasında mali sermaye olağanüstü gelişmiştir; on beşinci yüzyıldaysa, kağıt para ortadan kalmış yakın zamanlara kadar Çin’de bir daha kağıt para kullanılmamıştır. Anlayacağımız mali sermaye büyük ölçüde elense de, kağıt para olmasa da hayat akıp gidiyor; hem de Adam Smith tarafından “Çin uzun zamandır, Dünya’daki en zengin, yani en verimli, en iyi işlenmiş, sınai olarak en faal ve en geniş nüfuslu ülkelerden biri olagelmıştır.”⁹ diye nitelenecek biçimde.

Çin’de altı yüzyıl önceki tecrübelerle bakarak, bundan sonra mali sermayenin daralacağını, mali sermayeye dayalı olarak yapılan anakronik müdahalelerin etkisizleşeceğini ve bundan dolayı azalacağını düşünebiliriz.

Makedon İskender’in liderliğindeki emperyalist yayılma döneminin hemen ardından olanlar da öğreticidir. Emperyalist hegemonyanın çökmesiyle birlikte, o karanlık çağın aydınlanmacıları olan Yunan düşünürlerinin düşünceleri çağdaşlaştırılmaya başlanmıştır. Düşüncelerin çağdaşlaştırılması, bir yandan çelişkilerden ve yaşanana uymayan öğelerden arındırma anlamına gelirken, diğer yandan yoğun bir gizemlileştirmeyi de kapsar. Buna bakarak, bundan sonra, karanlık dönemin aydınlanmacılarının gerçekleştirdiği hayranlık verici bilimsel ilerlemeyle ulaşılan bilimsel düzeyin, barındırdığı çelişki ve olguya aykırılıklardan temizlenip berraklaştırılacağını ve tabii ki bu berraklaştırmaya kesif bir gizemlileştirmenin de eşlik edeceğini bekleyebiliriz.

“Biz ehl-i islâmız.”¹⁰ ve “Padişah bir insan değil midir? Kim olursa padişah olur”¹¹ deyip kazan kaldıranların (ki bunlar Ehli Sünnet vel cemaattir) çağdaş Müslüman ve burjuva bir davranışla İslam diye dayatılan anakronikliğe karşı verdikleri savaşım, resmi vakanüvislerin “Vaka-yı Hayriye” olarak adlandırdıkları bir kıyımla bastırılmıştır. Bundan yüzyıl sonra kurulan Cumhuriyet’le birlikte “Vaka-yı Hayriye” diye kıyıma uğratılanların çağdaş fikirleri canlanmış gibidir; kendini İslami olarak niteleyen kurumlar yıkılmış, Müslümanlığın çağdaş ve burjuva gelişiminin yolunu açmıştır. Bu sırada çeşitli aşırılıklara gidildiği yadsınamaz. Yapılması gereken bu aşırılıkların budanmasıyken, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında tam tersi yapılarak geriye dönülüp anakronikliğe doğru yönelinmiştir.

Dünya karanlık çağdan çıkadursun, Türkiye şu sıralar nefes nefese anakronikliğe doğru koşturmakta. Yakın zamanlarda Selim-i Salis ve Mahmud-u Sani’den bu yana sıkça denenmiş ve her keresinde çağa, geleneklere, akla ve Müslümanlığa temelden aykırı olduğu ve kalıplaşmış davranış biçimleriyle taklitçiliğe dayandığı için başarısızlığa uğramış olmasına karşın İslam’ı anakronik kurumlaşmış bir dine dönüştürme girişimleri son yıllarda yeniden canlandırıldı ve bunun kabulü devletin gücü ve tüm olanakları sonuna kadar kullanılarak

millele zorla dayatıldı ve dayatılmaya devam ediliyor. Müslümanlığın çağdaşlıkla, burjuvalıkla, sosyalistlikle çelişir bir yanı yoktur; yani, Müslüman insan iç uyumu bozulmadan çağdaş da, burjuva da, sosyalist de olabilir; ancak İslami olduğu ileri sürülen anakronik dinsel bir kuruma tabi kişinin bilinçli olarak samimi biçimde Müslüman olması mümkün değildir. Uzun dönemli bir perspektifle bakıldığında yaşadığımız, anılmaya değmez, geçici bir durum, önemsiz bir ayrıntıdır; ancak bu süreci yaşayan bizleri, hepimizi öyle kolay kolay yokumsanamayacak zorlukların beklediği de aşıkardır.

Sosyalist bir bakışla karanlık çağın sonlanmasını değerlendirirken, hadi gizemci bir başlangıç yapayım. Güneş kemikleri ısıtır, insanları uyuşukluğa sürükler; üstelik aydınlık, parıltılar arasında nice seraplar görülmesine yol açarken, karanlıkta bile görülebilecek bir çok şeyin gözden kaçmasına yol açar. Karanlık çağda uyanık zihinler yalanla kandırılır; uyuşuklara zaten bir şey yapmaya gerek yoktur. Çağdaş sömürü koşullarındaysa yalana baş vurmaya pek gerek yoktur; aslolan zihinlerin uyuşturulmasıdır. Buna karşın, gizemciliğin getirdiği uyuşukluğu üzerinden atabilmiş zihinlerin tümü, birikimi sermaye olarak kavrayıp, kârı meşrulaştıran burjuva zihniyeti aşıp, birikimi sömürüden olabildiğince arındırarak sürdürmenin toplumcu yollarını bulmakta zorluk çekmeyecektir ve sermayenin kaçınılmaz olarak hep üzerinde taşıdığı krizi Dünya devrimini olanaklı kılacak koşulların oluşmasını daha öncesine görelî olarak yüksek bir frekansla sağlayacaktır.

Kaynaklar

Aktüre, Sevgi, (1994), Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Üçüncü Basım, 2004.

Marx, Karl, (1850'ler), Türkiye üzerine (Şark Meselesi), çev. Selâhattin Hilâv - Attilâ Tokatlı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, İkinci Baskı, 1974.

Karal, Enver Ziya, 1947, Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII. Dizi - Sa. 16^{e6}.

Karl Marx, (1859), Zur Kritik der Politischen Ökonomie [Karl Marx/Friedrich Engels - Werke , (Karl) Dietz Verlag, Berlin. Band 13, 7. Auflage 1971, unveränderter Nachdruck der 1. Auflage 1961, Berlin/DDR]

Mevlânâ, (13. yy.), Mesnevî, Türkçesi: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 5.baskı, 2008.

Ostrogosky , Georg, (1940), Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1981.

Smith, Adam,(1776), An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations, Online Version: Adam Smith Reference Archive (marxists.org) 2000.

Notlar

1. Marx(1850'ler, s.16).
2. Mevlânâ(13. yy., s. 304) (3. kitap, 515-523). Mesnevi'nin başta Abdülbaki Gölpınarlı'nınki olmak üzere çok iyi çeviri ve şerhleri bulunuyor. Burada gönderme yaptığım çeviri seçimi elimin altında hazırda bulunması dışında bir kritere dayanmıyor. Kaçınıcı kitap ve kaçınıcı dizeler olduğunu veriyorum. Diğer çevirilerde dize sayıları biraz şaşabilir, yine de diğer çevirilerdeki yerlerinin böylece bulunabileceğini düşünüyorum.
3. Ostrogosky(1940, s.475).
4. Lampard'dan (Lampard, E.E., "Historical aspects of urbanization" The Study of Urbanization, Derleyenler: P.M.Hauser ve I.F.Schmore, Newy York: John Wiley, 1965, s. 522) aktaran Aktüre(1994, s.17).
5. "Anadolu'nun toplam nüfusu, arada küçük dalgalanmalar göstermekle birlikte, İS. 1-1350 yılları arasında, yaklaşık 8 milyonda dengelenmiştir. Bu uzun süre içinde, Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, Anadolu'daki nüfusun, hızlı bir artış göstererek, neredeyse 12 milyona yaklaştığı görülmektedir." Aktüre(1994, s.77)

6. Aktüre(1994, s.21-46).
7. Karl Marx'ın yayınlamış olduğu eserleri arasında tarihsel ve diyalektik materyalizme ilişkin ayrıntılı bir çözümleme bulunmaz. Marx'ın kendi tarihsel gelişimini anlattığı bir önsözde yazdığı bir tümce "Çok kaba hatlarıyla, Asya'ya özgü, antik, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, ekonomik toplum biçimlenişlerinin ilerleyen evreleri olarak gösterilebilir." (Marx, 1859, s. 9) diye Türkçeye çevrilebilir. Tasarımın çok kaba hatlarla yapılmasının sonucu olarak bu tümcenin neredeyse tek bir gösterge üzerinden izlenebilir, geri dönülmez, doğrusal bir gelişimin bulunduğu izlenimini vermesi bir talihsizliktir. Bu tasarımın hatları inceltirmeden kabalığı korunarak dallanıp budaklanması, bu talihsizliği dallanıp budaklandırmaktır. Ne idiği belirsiz Asya'ya özgü üretim tarzı bir yana bırakılsa bile, Amerika'da, en gelişmiş sermayeci burjuva toplumunun bir ürünü olarak gelişmiş olan ve Karl Marx'ın bu satırları yazdığı sırada varlığını sürdüren kölecilik doğrusal gelişmenin biraz eğri büğrü olduğunu, geri dönüşsüz görülenin gel gitlerle dolu olduğu göstermez mi? Talihsizlik de tam da burada yatıyor: Bir yandan "ilerleyen evreler" fikri genel geçerlilik taşınamasına karşın yerel ve dönemsel olarak bakıldığında kolay kolay terk edilemeyecek bir tezken; diğer yandan bu tümcenin de içinde yer aldığı insan topluluklarının şimdiye değin geliştirilmiş en güçlü çözümlemesinde "ilerleyen evreler" fikri kolayca terk edilebilecek bir ayrıntıdır.
8. Mevlânâ(13. yy., s. 564) (4. kitap, 3771-3778). Mevlana burada kendisini pek de halktan saymamaktadır; padişah da olmadığına göre acaba nedir?
9. "China has been long one of the richest, that is, one of the most fertile, best cultivated, most industrious, and most populous countries in world." Smith (1776)
[<http://marxists.org/reference/archive/smith-adam/works/wealth-of-nations/book01/ch08.htm>]. Adam Smith, bunları Dünya Adam Smith'in umutla beklediği anakronik karanlık çağa girmeden hemen önce yazmıştır ve karanlık çağdan çıkılırken durum yine bu tümcede dile gelenler doğrultusunda normalleşiyor.
10. Karal (1947, s.95).
11. Karal (1947, s.96).